

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Юсупов В. В. Приходько Ю. П.
Фурман Я. В. Бобрик К.Ю.

**ПОШУК ТА ЗНЕШКОДЖЕННЯ САМОРОБНИХ
ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ**

Методичні рекомендації

КИЇВ – 2017

Авторський колектив:

Юсупов В.В. – докторант докторантури та аспірантури НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Приходько Ю.П. – доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 НАВС, кандидат юридичних наук;

Фурман Я.В. – т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Бобрик К.Ю. – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 НАВС, кандидат юридичних наук

Рецензенти:

Кобець М.В. – доцент кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Квашук О.П. – заступник завідувача вибухотехнічної лабораторії Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 21 грудня 2016 року (протокол № 4)

Пошук та знешкодження саморобних вибухових пристроїв [Текст] :
метод. рек. / [Юсупов В. В., Приходько Ю. П., Фурман Я. В. та ін.]. – К. :
Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 31 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Саморобні вибухові пристрої та їх ознаки.....	5
2. Пошук саморобних вибухових пристроїв	7
3. Локалізація та знешкодження саморобних вибухових пристроїв.....	18
4. Загальні вимоги безпеки при пошуку та знешкодженні саморобних вибухових пристроїв і проведенні попередніх вибухотехнічних досліджень.....	23
5. Дії вибухотехніків після закінчення робіт та при аварійних ситуаціях.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30

ВСТУП

Злочини, що вчиняються з використанням саморобних вибухових пристроїв, відрізняються особливою жорстокістю, оскільки свідомо спрямовані проти життя і здоров'я людей, для знищення майна громадян, об'єктів господарського призначення, підвищують рівень терористичних загроз. Вони спричиняють моральну та політичну шкоду суспільству, ускладнюють оперативну обстановку в державі, зумовлюючи острах в громадському суспільстві щодо власної безпеки.

Нині в Україні присутнє стрімке зростання використання вибухових пристроїв, у тому числі саморобних, вибухових речовин, вогнепальної зброї як засобів вчинення кримінальних правопорушень.

Аналіз експертної, слідчої та судової практики свідчить, що вибухова техніка постійно удосконалюється, злочинцями набувається та удосконалюється досвід використання широкого спектру вибухових речовин, що обумовлює необхідність підвищення ефективності протидії цим суспільно небезпечним явищам.

Ефективність розслідування кримінальних проваджень за фактами подій, пов'язаних із вибухами, залежить від якості першочергових дій, спрямованих на пошук, знешкодження та дослідження слідової інформації про відповідні події, а також якості експертного дослідження зібраних об'єктів.

Це обумовлює підвищення вимог до правоохоронних органів щодо постійного удосконалення діяльності із попередження злочинів із застосуванням вибухових пристроїв, підвищенню результативності розкриття відповідних суспільно небезпечних діянь.

Наразі існує чимало недоліків, що суттєво впливають на результативність розслідування злочинів, пов'язаних з використанням саморобних вибухових пристроїв. Констатуємо, що дії зловмисників удосконалюються, вони постійно технічно «переозброюються», на відміну від матеріально-технічного забезпечення органів Національної поліції. Ретельна підготовка до вчинення кримінальних вибухів за допомогою саморобних вибухових пристроїв призводить до того, що на місці події залишається мала кількість матеріально фіксованих слідів, щоб вказували на особу злочинця. Це прямо відноситься до підрозділів Департаменту вибухотехнічної служби Національної поліції України.

Відсутність в цих підрозділах необхідного устаткування в достатній кількості не дозволяє оперативно знешкоджувати вибухові пристрої з максимальним збереженням криміналістичних слідів, всебічно збирати докази і впроваджувати при цьому нові методики.

Як негативний чинник у розкритті злочинів з використанням вибухових пристроїв є недостатній рівень професійної підготовки слідчих, оперативних працівників, інспекторів-криміналістів, спеціалістів-

вибухотехніків, що спеціалізуються на процесуальних діях за цією категорією кримінальних проваджень.

Від початкових дій щодо пошуку, виявлення і знешкодження вибухових пристроїв залежить подальше розслідування злочину в цілому. Тому в методичних рекомендаціях запропоновано огляд саморобних вибухових пристроїв, наведено їх демаскуючі ознаки, розкрито рекомендації щодо пошуку вибухонебезпечних предметів за допомогою спеціальної техніки та спеціально навчених собак, зокрема на відкритій місцевості, у приміщеннях, в транспортних засобах, тощо. Окремо досліджено прийоми локалізації та знешкодження саморобних вибухових пристроїв.

Прийоми, що розглядаються у науковій праці, засновані на вивченні практики вибухотехнічних підрозділів, сприяють підвищенню якості пошуку та знешкодження саморобних вибухових пристроїв. Не претендуючи на повноту матеріалу, автори розкривають лише деякі особливості виявлення, локалізації та знешкодження вибухових пристроїв на відкритій місцевості, закритих приміщеннях, автотransпортних засобах, літаках, використання науково-технічних засобів пошуку вибухових речовин, ситуаційного аналізу обставин події.

Методичні рекомендації призначені для спеціалістів-вибухотехніків, працівників органів розслідування, експертних і оперативних підрозділів, науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, курсантів, студентів, слухачів.

1. Саморобні вибухові пристрої та їх ознаки

Окремий та найнебезпечніший клас вибухонебезпечних предметів складають саморобні вибухові пристрої (*далі – СВП*). В основу конструкцій таких пристроїв покладено принцип створення схеми, яка призводить до ураження цілей вибухом, що може керуватися різноманітними способами.

Небезпека СВП полягає в тому, що, по-перше, він може бути замаскований під будь-який предмет навколишньої обстановки і його важко помітити, по-друге, знаходячись біля таких предметів мимовільно можна привести їх механізм в дію. Наприклад, існують вибухові пристрої, які спрацьовують при використанні поряд з ним мобільного телефону. По-третє, склад та принцип дії СВП невідомі, тому при їх знешкодженні потрібно дотримуватись правил безпеки.

Ці характеристики СВП значно ускладнюють їх пошук, виявлення та знешкодження.

Саморобний вибуховий пристрій – це кустарно (самостійно) виготовлений і готовий до застосування пристрій, що складається з вибухової речовини (*далі – ВР*), імітаційних і піротехнічних засобів, горючих складів і засобів ініціювання, що за своїми характеристиками призначений для ураження людей, тварин, пошкодження різних об'єктів, техніки, будівель тощо дією вибухової хвилі чи уламків, які отримали напрямок руху в результаті їх термічного розкладу.

Існують характерні ознаки, що вказують на наявність СВП:

1) виявлення в громадських місцях, транспорті сумок, валіз, пакунків, коробок та інших предметів, які залишені без нагляду власників;

2) наявність на виявленому предметі ознак стандартних бойових припасів, піротехнічних виробів, або їх частин;

3) виявлення елементів тари, упакування, оболонок, обгортки, етикеток від зарядів ВР та засобів підризу промислового виготовлення з відповідним маркуванням;

4) наявність на виявленому предметі мобільного телефону, радіостанції або інших пристроїв, здатних приймати радіосигнали;

5) наявність на виявленому предметі електричних дротів, фрагментів електричних схем, антен, світлових індикаторів, ізоляційної стрічки, тощо, які не відповідають його призначенню або, функція яких незрозуміла;

6) наявність дроту, нитки або мотузки, яка відходить від виявленого предмета;

7) виявлення предметів, які не відповідають навколишній обстановці, або, походження яких незрозуміло;

8) підозрілі звуки, що лунають від виявленого предмета (звук ходу механічного годинника, звук роботи вібраційного механізму або дзвінка телефону, інші періодичні звуки);

9) наявність різкого запаху паливно-мастильних матеріалів, ацетону або інших хімічних речовин, що йде від виявленого предмета;

10) незвичайно велика маса предмета, яка викликає підозру; наявність електричних дротів, мотузок на воротах, дверях, вікнах та інших конструкціях, що відкриваються;

11) автотранспорт припаркований в підозрілих місцях, залишений на занадто довгий час, перенавантажений автотранспорт;

12) місця локального ремонту дорожнього покриття та стін будівель, свіжопофарбовані, свіжоскопані місця, причину появи яких складно пояснити.

Саморобні вибухові пристрої мають різноманітні конструкції, до складу яких можуть входити: годинникові механізми, електронні механізми, електронні плати для керування вибухом на відстані, елементи з пристроїв побутового призначення. Вони можуть мати різні форми та знаходитися в різних предметах та механізмах. Наприклад, зловмисники, самостійно виготовляючи вибухового пристрою, поміщають вибухові заряди в пластмасові пляшки, жестяні банки, коробки та ін.

При застосуванні СВП для їх маскування використовують корпуси електробритв, пілососів, прасок, радіо- та електроприладів, які розраховані на вибух при включенні. Взагалі, СВП може бути замаскований під будь-який предмет побуту, і тому при його пошуку або решток після спрацювання необхідно звертати увагу й на те, чи виправдано міг перебувати предмет у певній обстановці. Звертають увагу й на предмети, які закріплюють СВП. Це можуть бути дроти, мотузки, ізолента, липка стрічка, тощо.

У слідчій та експертній практиці вирішення питання про віднесення вибухових пристроїв до класу саморобних проводиться на підставі поєднання специфічних елементів різних вибухових пристроїв, за ознаками саморобного збирання, тобто, коли збирання проводилося явно невідповідно до встановлених норм та умов, а також за наявності саморобної переробки елементів пристрою.

Для всіх СВП характерна певна сукупність елементів конструкції, частина яких в цілому вигляді або в залишках після вибуху може бути виявлена на місці події.

Крім того, виробник пристрою повинен володіти спеціальними знаннями і навичками, мати необхідні вихідні речовини, компоненти, деталі та вузли, обладнання й інструменти. Тому СВП або їх залишки мають визначену сукупність ознак, виявлення яких дозволяє зробити висновки про їх конструкцію, особливості виконання, кваліфікацію та професійні навички особи, яка їх виготовила.

2. Пошук саморобних вибухових пристроїв

Пошук СВП може проводитися у випадках:

- надходження повідомлення про підготовку вибуху;
- при виїзді на місце злочину, пов'язаного з вибуховими матеріалами;
- при профілактичному огляді об'єктів і місцевості перед проведенням масових або інших заходів із забезпеченням відповідної охорони.

У цих випадках перед проведенням пошукових робіт проводиться низка організаційних заходів.

Під час загрози вибуху з території можливого закладення СВП обов'язково видаляються люди на безпечну відстань та виставляється оточення.

Викликаються чергові аварійні служби та, за необхідності, додаткові сили Національної поліції. З підрозділами патрульної поліції погоджуються основні та додаткові шляхи евакуації вибухонебезпечних предметів на випадок їх знаходження.

Після з'ясування обставин надходження повідомлення проводиться аналіз мети, з якою може бути закладений СВП (проти конкретної особи, з метою пошкодження майна, знищення споруд, залякування, тощо).

Виходячи з найбільш вірогідної версії, визначаються ймовірні місця встановлення вибухового пристрою та порядок огляду об'єкта (місцевості).

При виїзді на місце злочину, пов'язаного з вибуховими матеріалами, спеціалісти-вибухотехніки виконують завдання, пов'язані з обставинами події, а керівником огляду є слідчий – старший слідчо-оперативної групи.

Під час профілактичного огляду, з території або об'єктів, що підлягають огляду, люди можуть не видалятися.

У цьому випадку їх огляд здійснюється поступово (по виділених дільницях та секторах) із залученням представників об'єктів та комунальних служб. Чергові аварійні служби не залучаються.

При підготовці об'єкта (місцевості) до проведення заходу його огляд може проводитися напередодні із запечатуванням, зачиненням, пломбуванням приміщень, окремих елементів конструкції споруд та об'єктів місцевості, які не будуть відкриватися до закінчення заходів. Безпосередньо перед проведенням заходів здійснюється перевірка цілісності пломб та додатковий огляд найбільш уразливих місць.

Пошукові групи складаються з інспекторів-вибухотехніків, оснащених спеціальним обладнанням та кінологів із спеціальними собаками з розрахунку такої кількості, яка б забезпечувала виконання поставлених завдань.

Пошук вибухонебезпечних предметів здійснюється за демаскуючими ознаками як зовнішнім оглядом, так і з використанням спеціальних технічних засобів, пристосувань і спеціальних собак.

Як показало вивчення слідчої та експертної практики, *типовими місцями встановлення СВП є:*

1. Відкрита місцевість (вулиці, проспекти, площі, майдани, тощо). Особлива небезпека пов'язана з непередбачуваністю кількості жертв внаслідок дії факторів вибуху на відкритій місцевості. СВП можуть переноситись і маскуються у валізах, коробках, пакетах та ін. Вказані речі залишаються на відкритій місцевості або маскуються в кущах, урнах для сміття, деревах і т.д.

2. Різні приміщення (будинки, вокзали, тощо). Наслідки від вибуху в будівлях створюють додаткові небезпечні фактори: обвали, пожежі, витікання газу, оголення електродротів, які знаходяться під напругою та ін. Закладення СВП у таких приміщеннях може бути завчасним й пошук та виявлення їх займає багато часу.

3. Авто- та авіатранспорт. Встановлення на автомобототранспорті зарядів малої потужності містить ознаки злочину, пов'язаного із замахом на життя конкретних осіб та носить замовний характер, а встановлення зарядів великої потужності характеризується як терористичний акт, наслідки якого мажуть бути непередбачуваними. СВП можуть закладатися як у середину транспортного засобу, так і ззовні.

Виявити наявність СВП в середині автомобіля може й сам власник, якщо буде уважним під час огляду транспортного засобу. Зовні СВП можливо виявити, якщо він знаходиться під транспортним засобом, а також при наявності підозрілих сторонніх предметів, які не відносяться до конструкції даного засобу пересування. У таких випадках локалізувати СВП практично неможливо без його детального попереднього дослідження.

Пошук і перевірку місцевості на наявність СВП вибухотехнічні підрозділи Національної поліції здійснюють зовнішнім оглядом за демаскуючими ознаками. Зовнішній огляд здійснюється з одночасним вивченням місцевості для визначення підозрілих місць для знаходження СВП. Поглиблена перевірка, як вже зазначалось, здійснюється з використанням спеціального обладнання та собак.

Демаскуючі ознаки СВП:

- наявність ВР у конструкції підозрілого предмета;
- наявність антени з радіоприймальним пристроєм у радіокерованих СВП;
- наявність годинникового механізму або електронного таймеру (підривача);
- наявність провідної лінії управління;
- наявність поруч розташованої маси металу;
- неоднорідність середовища (порушення поверхні ґрунту, дорожнього покриття, стіни будинку, порушення кольорів рослинності або сніжного покриву і т.д.);
- характерні форми й розміри СВП.

Особливістю пошуку СВП на місцевості є наявність великої кількості природних і штучних предметів.

Під час пошуку СВП на місцевості використовують *наступне пошукове обладнання*:

- оглядові дзеркала для огляду важкодоступних місць;
- ліхтарі, для перевірки слабоосвітлених місць;
- щупи, металошукачі для виявлення металевих частин вибухових пристроїв у землі;
- інструменти для відкриття люків;
- переносні драбини для огляду важкодоступних місць;
- біноклі для дистанційного візуального огляду недоступних місць;
- альпіністське спорядження для страхівки спеціалістів під час огляду крутих схилів, віадуків, мостів;
- захисні шоломи на випадок падіння каміння у гірській місцевості;
- посилені ножиці для перерізання проволочи, навісних замків тощо;
- викрутки та ключі для відкриття щитків електропостачання, столів освітлення та світлофорів, розташованих вздовж дороги;
- кішки для дистанційного зрушення підозрілих предметів.

У кожному окремому випадку перелік обладнання може бути розширений.

Під час пошуку СВП на місцевості особлива увага приділяється:

- водозливним колодязям, колодязям ліній зв'язку, урнам для сміття;
- припаркованим автомобілям;
- газонам з кущами, квітами, стовбурам та кронам дерев;
- нішам підвалів, зовнішніх входів до підвалів;
- віконним прорізам та зовнішнім віконним рамам перших поверхів;
- уступам, виїмкам у будівлях;
- входам до будівель та дверним прорізам, входним дверям.

При перевірці доріг з непошкодженим покриттям достатнім є проведення візуального огляду, який може бути проведений швидко й ефективно за рахунок перевірки тільки деформованих місць.

Перед початком проведення заходів з **перевірки різних приміщень (будинку, інших споруд)** оглядаються й очищуються підходи до них. Після цього перевіряється смуга вздовж усього периметру будинку. Безпечні підходи до будинку й смуги вздовж усього периметру повинні бути чітко позначені. За необхідності організується евакуація людей з об'єктів на відстані не менше 100 м від будинку, де буде проводитись пошук СВП.

По завершенню перевірки підходів до будинку й навколишньої його території керівник групи визначає найбільш безпечний спосіб проникнення до будинку. При визначенні місця проникнення до будинку необхідно брати до уваги наступне:

- дверний прохід (вхід до будинку) - завжди вважається найбільш небезпечним;

- вікна – найбільш зручне місце для встановлення мін-пасток, особливу увагу при обстеженні вікон варто звернути на поверхню ґрунту ззовні будинку й підлогу усередині будинку на предмет встановлення СВП натискної дії.

Пошукова група повинна бути дуже уважна до всього, що було недавно зрушене з місця: плитка на підлозі або килимове покриття, свіжо зашпакльовані стіни, обпилювання, цегельний пил або стружка. Такі місця повинні бути перевірені дуже детально.

Пошук СВП здійснюється поетапно:

1. Обстеження входу та першого поверху.
2. Обстеження підвалів.
3. Сходові просвіти, ліфтові кабіни та ліфтові шахти.
4. Обстеження на інших поверхах.
5. Приміщення, які знаходяться на горищі.

Пошук СВП у приміщеннях, які розташовані на горищі, має свої особливості, а саме:

- обстеження вентиляційних колодязів;
- обстеження ліфтових кімнат;
- обстеження площини;
- обстеження електророзподільних щитків;
- обстеження водозбірних колекторів та колодязів;
- обстеження дахового покриття.

Якщо є інформація про час «Ч» (допустимий час вибуху), пошук вибухового пристрою спеціалістами зупиняється за 10 хвилин до години «Ч» та починається через 30 хвилин після години «Ч».

При розмінуванні будинків і споруд необхідно **дотримуватися наступних заходів безпеки:**

- усі двері перед відкриванням повинні бути перевірені з внутрішнього боку, для цього може бути просвердлений отвір у дверях і через нього за допомогою оглядових дзеркал обстежується внутрішня сторона;

- усі двері повинні відкриватися з безпечного укриття за допомогою „кішки” чи мотузки, довгого ціпка;

- до всіх порушень поверхні підлоги необхідно відноситись як до місць можливого встановлення міни;

- відкривання дверей шаф, висування шухляд, зрушування меблів повинне проводитись з укриття за допомогою троса (мотузки);

- усі м'які меблі перевіряються шляхом кидання на оббивку меблів важких предметів, при цьому кидання предметів проводиться з укриття;

- перед початком розмінування будинок повинен бути знеструмлений;

- перед обстеженням темних приміщень необхідно з укриття ліхтарем їх освітити.

Пошук СВП в автотранспортних засобах.

В автомобілі СВП може бути встановлений на будь-якій деталі, що рухається, або на деталі, через яку проходить електричний струм. Наприклад, СВП можуть бути приєднані до запалювання, фар або внутрішнього освітлення. Вони можуть бути приєднані до сидінь або дверей, спрацьовувати при повороті руля чи при коливанні автомобіля. СВП можуть бути приведені в дію за допомогою дистанційного керування, портативної радіостанції, пульта керування або телефоном. СВП можуть встановлюватися в бензобак, під крильми або всередині підголівників сидінь.

Якщо автомобіль має надійну охорону, зловмисник може встановити СВП, швидше за все, на зовнішній поверхні автомобіля, де він достатньо легко може бути виявлений. Необхідно обійти автомобіль, перевірити внутрішню поверхню крил, коліс, вихлопну трубу й днище бензобака. Звертається увага на будь-які підозрілі предмети, проводи, ізоляційну стрічку або інші предмети, прикріплені до автомобіля.

Порядок проведення огляду автомобіля з метою виявлення СВП:

1. Дистанційний огляд автотранспорту.

Перед оглядом автотранспорту на наявність СВП необхідно здійснити візуальний огляд автомобіля із застосуванням оптичних засобів (бінокля, відеокамери в режимі наближення зображення, оптичних інженерних приладів розвідки, тощо) з метою виявлення демаскуючих ознак вибухових пристроїв (сторонні предмети, прикріплені до корпусу автомобіля, та ін.).

Після дистанційного огляду автотранспорту необхідно перевірити наявність у ньому СВП, що спрацьовують при нахилі, вібрації або внесенні в електромагнітне поле навкруги датчика цілі сторонніх предметів.

Для цього необхідно дистанційно або з укриття:

- внести в простір навкруги автомобіля (на відстань не більше 0,5 м від зовнішньої поверхні корпусу автомобіля) сторонній предмет. Для цього, може бути використаний тенісний (або футбольний) м'яч з металевими вкрапленнями чи металевим предметом усередині. За відсутності м'яча або незручності його застосування може бути використана довга мотузка з металевим предметом (наприклад, "кішкою") на одному з кінців. У цьому випадку з безпечної відстані металевий предмет за допомогою мотузки переміщається з різною швидкістю та зупинками вздовж корпусу автомобіля на відстані не далі 0,5 м від нього;

- здійснити вібраційні рухи на корпус автомобіля. Для цього знову може бути використаний той же, що й раніше, м'яч, який кидається таким чином, щоб він влучив у корпус автомобіля та відскочив. Проводитися декілька таких кидків по корпусу автомобіля з різних напрямків;

- за допомогою довгої непружної мотузки здійснюється кілька значних хитань корпусу автомобіля шляхом ручного натягання та послаблення мотузки або із застосуванням іншого автомобіля. Хитання корпусу автомобіля необхідно здійснювати по чергово у двох взаємно

перпендикулярних напрямках (уздовж поздовжньої та поперечної осі автомобіля).

Етап дистанційного огляду автомобіля має завершуватися обстеженням зовнішньої поверхні корпусу автомобіля за допомогою спеціального пошукового собаки без проникнення у внутрішні відсіки. За відсутності собаки або паралельно з нею може бути застосований газоаналізатор парів ВР.

2. Наближений огляд.

Під час проведення цього етапу огляду особливу увагу слід звертати на такі найбільш ймовірні місця розміщення злочинцями СВП на зовнішній поверхні автомобіля:

- простір надколісних арок;
- бак з паливом або його проекція на днищі автомобіля;
- проекція сидіння водія або пасажирів на днищі автомобіля;
- внутрішня поверхня переднього та заднього бамперів;
- днище автомобіля під багажником;
- днище автомобіля під відсіком двигуна;
- вихлопна труба;
- під захисною кришкою горловини паливного баку.

3. Внутрішній огляд салону автомобіля.

Для цього визначаються двері салону автомобіля, які необхідно відкрити першими. Двері повинні відповідати умові відсутності розтяжок та інших підозрілих предметів, прикріплених до їх внутрішньої поверхні. Відчинення повинно здійснюватися дистанційно з безпечної відстані або укриття.

Після здійснення повного відчинення одних дверей автомобіля проводиться візуальний огляд його салону. Він починається з підлоги, під сидіннями й потім – вгору. При цьому особлива увага звертається на такі найбільш імовірні місця розташування СВП у середині салону:

- на внутрішньому боці дверей та за дверними панелями;
- між сидіннями та під сидіннями водія та пасажирів;
- у відсіку для рукавичок та дрібних мов;
- серед електронного обладнання;
- попільничка, гучномовці, запальничка, лампи освітлення;
- під приладною панеллю;
- за сонцезахисним щитком.

Після візуального огляду салону оглядаються внутрішні боки решти дверей автомобіля. Упевнившись у відсутності прикріплених до них підозрілих предметів або датчиків цілі, решту дверей необхідно відчинити для більш детального огляду салону автомобіля. Слід уникати навантажень на сидіння в салоні, оскільки під ними або в них може знаходитись СВП натискної дії. Про результати огляду робиться доповідь старшому групи.

Порядок відчинення дверей автомобіля, якщо вони замкнені на замок, ключ від якого відсутній, передбачає три варіанти:

- а) за допомогою дистанційно керованого апарату (робота);
- б) за допомогою клейкої стрічки прикріпленої до скла дверей, обраних для відчинення першими, електродетонатор, приєднаний до підривної лінії. Виконати підрив електродетонатора;
- в) шляхом пострілу з гідродинамічного руйнувача, що дозволяє зруйнувати скло обраних дверей автомобіля.

4. Внутрішній огляд моторного відсіку автомобіля.

Для того, щоб провести безпечний огляд моторного відсіку, необхідно прикріпити мотузку в салоні автомобіля до важеля, за допомогою якого відмикається кришка капоту.

Після цього спеціалісти-вибухотехніки здійснюють підхід до моторного відсіку автомобіля й огляд підкапотного простору. З цією метою один спеціаліст за допомогою тонкої картки з цупкого паперу (пластику) здійснює перевірку щілини, яка утворилася між кришкою капоту й корпусом автомобіля, на наявність розтяжок та інших датчиків цілі. Другий спеціаліст вручну шляхом поступового відчинення піднімає кришку капоту до її крайнього верхнього положення. Після повного відкриття кришки капоту проводиться детальний огляд підкапотного простору для виявлення СВП. При цьому звертається увага на:

- електричні вимикачі на обладнанні, яке працює від акумуляторної батареї (кондиціонер повітря, очисники вітрового скла, тощо);
- наявність пристроїв, закріплених на двигуні, вентиляторі або важільному механізмі;
- наявність пристроїв в очищувачі повітря або обладнанні, змонтованому на теплоізоляційній перегородці;
- наявність сторонніх пакетів, контейнерів;
- наявність сторонніх дротів або пристроїв, прикріплених до капоту;
- наявність додаткових дротів, не передбачених конструкцією автомобіля;
- підключення до акумуляторної батареї сторонніх дротів, зачепів, пристроїв, тощо.

5. Внутрішній огляд багажника автомобіля.

Після відмикання багажника здійснюється перевірка на наявність розтяжок та інших датчиків цілі. Після повного відкриття багажника проводиться детальний огляд простору багажника для виявлення СВП. При цьому увага звертається на:

- дроти та пристрої, прикріплені до кришки багажника;
- простір під запасним колесом та позаду нього;
- надлишкову проводку, прикріплену до гальмових та задніх підфарників;
- зону позаду заднього сидіння;
- підлогу під килимком.

Порядок відчинення кришки багажника автомобіля, якщо конструктивні особливості автомобіля не дозволяють відімкнути замок

багажника із салону автомобіля і ключі від нього відсутні, передбачає два варіанти дій:

а) пострілом з гідродинамічного руйнувача в замок багажника, у такий спосіб проводиться руйнування замка та відкриття кришки багажника;

б) з використанням вибухового заряду: готується відрізок детонуючого шнура, довжина якого дорівнює периметру кришки багажника, з прикріпленням до нього електродетонатором і підривною лінією. Підготовлений заряд накладається по краю кришки багажника й прикріплюється до неї за допомогою ізоляційної або клейкої стрічки. Після цього виконується підрив детонуючого шнура.

Потім до краю кришки багажника кріпиться гачок з мотузкою й здійснюється дистанційне її відчинення до крайнього верхнього положення або зсув з корпусу автомобіля, якщо елементи кріплення кришки багажника до корпусу автомобіля були зруйновані.

6. Заключний етап.

Закінчення огляду автотранспорту щодо наявності у ньому СВП завершується складання документів відповідно до КПК України та інших нормативно-правових актів.

Пошук СВП в авіатранспорті.

Якщо є інформація, що СВП був установлений ***на борту літака***, його необхідно відкотити у безпечне місце (подалі від інших літаків та палива). У першу чергу, перевіряється літак із зовнішньої сторони, а потім з середини, перевіряються найбільш доступні місця. Оглядаються туалетні кімнати, а потім подушки сидінь й інших місць, де може бути захований СВП.

Необхідно оглянути основний канал, що йде по довжині всього літака, зазвичай, під центральним проходом, де розташовані кабелі управління. При огляді таких місць слід мати на увазі, що СВП зовсім не повинен бути дуже великим, якщо він призначений тільки для руйнування кабелів, проводки, або приладів, які служать для керування літаком. Слід також перевірити багаж, а пасажирів літака повинні показати свої речі. Сумка, що залишилася без власника, може бути ознакою того, що злочинець підкинув її до багажу пасажирів. Якщо таких речей не виявиться, весь багаж повинен бути відкритий і ретельно перевірений.

Літак є дуже складним технічним пристроєм і тільки авіамеханік або авіаінженер, який його обслуговує, зможе надати кваліфіковану допомогу щодо виявлення СВП. При виявленні предмета, що може включати СВП, у першу чергу, необхідно видалити всіх людей на безпечну відстань або в укриття.

Іноді СВП прикріплюються на тілі диверсанта-смертника, що приводить його в дію в безпосередній близькості від жертви. Наявність такого вибухового пристрою можуть виявити досвідчені охоронці за особливостями одягу й поведінки злочинця. Для доставки вибухового пристрою до цілі можуть використатися спеціально навчені тварини (собаки, дельфіни й т.д.).

Під час виявлення вибухонебезпечного або підозрілого предмету категорично забороняється:

- допускати в зону підвищеної небезпеки сторонніх осіб, у тому числі начальників та керівників різних відомств і органів;
- механічно впливати на підозрілий об'єкт (ударяти, кидати його, тощо);
- смикати за дроти, що виглядають з нього;
- необдуманно вмикати та вимикати перемикачі, а також перерізати дроти та розтяжки, що знаходяться на предметі.

Спеціально навчені собаки здатні вибірково виявляти досить малі кількості ВР. При цьому заряд ВР може бути в ґрунті, багажі пасажирів, кейсі, автомобілі й т.д. Собаки можуть залучатися до виконання майже всіх завдань, що стають перед спеціалістами-вибухотехніками при пошуку СВП.

Випадки застосування спеціально навчених собак для пошуку СВП:

- розвідка місцевості на наявність СВП;
- розмінування відкритих ділянок місцевості;
- розмінування доріг;
- розмінування залізниць;
- перевірка ділянок місцевості, розмінованих механічними засобами (проведення контролю якості);
- пророблення проходу до потерпілого при проведенні медичної евакуації;
- проведення контролю якості робіт з розмінування;
- перевірка будинків і споруд на наявність ВР.

Як правило, при використанні собак під час пошуку СВП використовують дві схеми пошуку:

- 1) зигзагоподібний пошук у робочій смузі шириною 3,5–4 м і довжиною 6 – 10 м, на подовженому поводі або без нього;
- 2) прямолінійний пошук у робочій смузі шириною 0,3–1 м і довжиною 6–10 м. Прямолінійний пошук можливий у двох варіантах – рух перпендикулярно або паралельно вихідній лінії. Вибір схеми пошуку визначається умовами пошуку, кваліфікацією персоналу, індивідуальними якостями собаки.

Хімічний спосіб виявлення СВП реалізується за допомогою аерозольних тестів та пересувних детекторів парів ВР. Наприклад, комплект аерозолів “Ехпрау” виробництва Ізраїль, PIR-2 виробництва Польщі та ін.

Хімічний спосіб виявлення дозволяє виявити практично всі види ВР (тротил, тетрил, динаміт, нітрогліцерин та інші ВР в залежності від балончику).

Виявлення радіокерованих ВП може здійснюватися шляхом використання ***методу нелінійної радіолокації***.

Існують пересувні прилади нелінійної локації “Октава”, “Омега”, а також закордонні прилади призначені для виявлення СВП, що містять

напівпровідникові елементи (транзистори, діоди, мікросхеми й т.п.) у своїй конструкції.

Електронна схема об'єкта пошуку (СВП) може перебувати як у включеному, так й у виключеному стані. За допомогою цих приладів можливо також виявлення СВП, що містять електронні таймери (тимчасові підривачі). Об'єкти пошуку можуть розташовуватися в напівпровідному середовищі (грунті, воді, рослинності), а також у стінах будинків, столах, усередині автомобілів та інших місцях. Пошук ускладнений тільки в безпосередній близькості від комп'ютерної техніки, факсів, деяких сучасних телефонів та інших пристроїв, що містять напівпровідникові радіодеталі у своїй конструкції.

Прилади нелінійної локації складаються з антенного пристрою (на телескопічній штанзі) і приймально-передавального блоку. Для розширення тактичних можливостей приладу в прийомному й передавальному пристроях передбачене регулювання як чутливості, так і потужності. Контроль працездатності приладу здійснюється за допомогою нелінійного імітатора.

Прилади нелінійної локації працюють, як правило, у дециметровому діапазоні радіохвиль. Їх характерні розміри становлять 0,2 – 0,4 м, маса – до 4–8 кг. Дальність виявлення СВП з радіоелектронними пристроями – до 1,5 – 2 м. Час роботи від автономних джерел живлення – до 4 – 6 годин.

Також використовуються генератори радіоперешкод, тобто системи широкосмугового загородження та блокування радіокерованих СВП та систем зв'язку. До них відносяться генератор радіоперешкод «Завада 2М» виробник Україна, високопотужний частотний генератор перешкод «ЕСМ» виробник Німеччина та ін.

Саморобні вибухові пристрої з годинниковим підривачем можуть виявлятися шляхом використання *портативних контактних фонендоскопів*. Ці прилади дозволяють знімати акустичну інформацію через стіни, стелі й інші конструкції навколо СВП.

Металеві елементи конструкції СВП можуть виявлятися із застосуванням переносних та стаціонарних *металошукачів*. Металошукач призначений для виявлення металевих предметів в непровідних або малопровідних середовищах. Металошукач виявляє як чорні, так і кольорові метали. Він виявляє предмети у землі, воді, тілі людини, тощо. Прикладами металошукачів є «МО-1» (виробник Україна), «ВМ-20Н ГАММА», «СТЕРХ МАСТЕР» модель 7234 та ін.

Метод пошуку з використанням *міношукача* залежить від його характеристик. Основними є:

1. Безпосередньо на місці пошуку спеціаліст досліджує приладом ділянку на глибині до 50 см, причому кожен рух пошукової рамки приладу (не менше 3-х рухів) повинен перекривати простір по всій довжині.

2. За відсутності сигналу спеціаліст переміщується на іншу ділянку і продовжує пошук. За наявності сигналу спеціаліст позначає місце і виконує процедури з дослідження та ідентифікації об'єкту. При виявленні вибухового

пристрою спеціаліст припиняє роботу і повідомляє старшого групи у встановленому порядку.

3. Після видалення джерела сигналу застосування міношукача продовжується, як зазначено вище. Чутливість міношукача в процесі роботи необхідно перевіряти, як мінімум кожних 10 хвилин.

Саморобні вибухові пристрої, встановлені в ґрунті, можуть бути виявлені також з використанням *щупів*. Стержень щупів необхідно виготовляти із твердих неметалічних матеріалів, що виключить підрив при використанні протищупних електричних замикачів. Щуп використовується для уточнення місця розташування вибухового пристрою, виявленого міношукачем, для ідентифікації джерела сигналу.

Перевірка ґрунту починається з відстані 10 см від місця появи сигналу міношукача на ширині 20-30 см (у залежності від сили сигналу). Щуп повинен занурюватися в ґрунт під кутом 30° пошарово, при кроці 2,5 см. Мінімальна глибина обстеження ґрунту 10 см.

Після того як був виявлений будь-який металевий предмет, що за своїми розмірами схожий на вибуховий пристрій, використовують ручну лопатку для розкопки ґрунту з метою ідентифікації предмету.

Робота по відкопуванню починається за 15-20 см до місця виявлення вибухового пристрою або металевого предмету. Ґрунт знімається на глибину як мінімум 100 мм, але в той же час потрібно уникати будь-якого натиску лопаткою.

Якщо об'єкт не виявлений за допомогою щупа, це означає, що причиною сигналу міношукача може бути як більш глибоко закопаний вибуховий пристрій, так і невеликий металевий предмет. Необхідно продовжувати використовувати лопатку, видаляючи ґрунт для виявлення об'єкту. Максимальна глибина розкопок визначається спеціалістом.

Характерні ознаки СВП, що перебуває у багажі, можна виявляти, використовуючи *стаціонарну рентгенівську апаратуру*, що працює на "просвіт". Такими пристроями є «RTVS-MK.5U» (виробництво Бельгії), «foxRay» (виробництво Англії) та ін. Вони використовуються на митницях, у банках, вокзалах, аеропортах та в інших місцях.

Для забезпечення більшої ефективності пошуку СВП доцільно комплексно використовувати відповідні методи й пошукову апаратуру. Найбільша безпека забезпечується при цьому за рахунок застосування різної роботизованої техніки, такої, як малогабаритні колісні (гусеничні) роботи для спостереження та нейтралізації СВП.

3. Локалізація та знешкодження саморобних вибухових пристроїв

Вилучення та знешкодження СВП або локалізація вибуху повинна проводитися спеціалістами-вибухотехніками після видалення людей з небезпечної зони й виставляння оточення. Це дії спеціалістів щодо

нейтралізації виконавчих механізмів підричників з послідуєчим їх видаленням (за необхідності) на місці виявлення для транспортування до місць знищення.

Вибір способу локалізації залежить від:

- наявності промислових засобів локалізації;
- потужності вибухового пристрою;
- наявності терміну для локалізації вибухового пристрою;
- місця встановлення вибухового пристрою.

Знищення СВП – це чітко сплановані та продумані дії спеціалістів з розмінування, направлені на механічне чи інше руйнування вибухонебезпечних предметів на місці їх виявлення або в спеціально відведених місцях. Знищення ВП проводиться способом підриву:

- на місці виявлення;
- на спеціально обладнаних майданчиках.

Підриви проводяться, як правило, електричним способом.

Якщо передбачається наявність у СВП радіопідривача, необхідно за допомогою спеціальних пристроїв створити радіоперешкоди в широкому діапазоні частот. Потім, наблизившись до СВП, обережно закріпити на яких-небудь виступаючих його частинах мотузку, що має на кінці гачки, карабіни й т.п. З укриття натягнути мотузку і зрушити предмет з місця. Всі ці дії повинна проводити одна людина, щоб уникнути невинуватих жертв, у тому числі – в результаті розльоту осколків. При такому впливі на вибуховий пристрій спрацьовують натяжні, обривні, розвантажувальні, вібраційні та інші елементи, що приводять СВП в дію.

Якщо вибуху не відбулося, то ступінь небезпеки значно зменшується.

При знешкодженні СВП на місці виявлення, можливий вибух, який може викликати значні руйнування. У цьому разі оцінюється обстановка та ризик спеціалістів під час усунення і транспортування вибухового пристрою. Головним при прийнятті рішення про вилучення або транспортування СВП є життя людей, що знаходяться неподалік, спеціалістів-вибухотехніків, які безпосередньо займаються розмінуванням, та збереження матеріальних цінностей. Переміщення СВП до контейнерів проводяться у вибухозахисних костюмах дистанційними засобами з використанням захисних властивостей місцевості та будівель.

Особливості знешкодження СВП без маркувань і з невідомими підривниками наступні:

1. При візуальному огляді необхідно визначити загальні дані про СВП і його конструкцію:

- фіксація місця виявлення й стан СВП, положення рухомих деталей і частин з урахуванням їх стану;
- вражаюча дія (фугасна, осколкова, запалювальна, комбінована);
- тип механізму приведення в дію (механічний, вогневий, електричний, радіокерований або хімічний);

- принцип спрацьовування: миттєвої дії (при відкритті кришки, нахилі корпусу, зняття з місця встановлення, після закінчення часу сповільнення) або при якому-небудь впливі (механічному, світловому, зміні параметрів зовнішнього середовища й т.п.);

- наявність систем або елементів невилучуваності чи незнешкоджуваності;

- перелік виробів, матеріалів і речовин, що використані як основний заряд ВР, корпус заряду, засоби ініціювання, механізму приведення в дію, камуфляж, осколкові елементи та інші складові СВП;

- можливість переміщення СВП.

2. Знешкодження СВП невідомої конструкції, без маркування й з невідомими підриивниками проводиться у два етапи:

- перший етап – переведення вибухонебезпечного предмета (підриивника) у безпечне положення;

- другий етап – відділення виконавчого механізму від капсуля-детонатора і заряду ВР.

3. При знешкодженні СВП невідомої конструкції, без маркування й з нерозпізнаними підриивниками необхідно:

- виключити дії, що призводять до зміни його положення, форми й стану;

- виключити переміщення поблизу підриивника феромагнітних предметів, включаючи дрібні за розмірами предмети (зброя, лопата, каска, сталевий щуп, осколки снарядів, запобіжні чеки ін.);

- виключити переміщення підриивника (вибухонебезпечного предмета в цілому) у магнітному полі землі;

- виключити вплив магнітних полів, створюваних транспортом, електроустановками, лініями електропередач, електрифікованими залізницями, радіо- і радіолокаційними станціями;

- не торкаючись частин СВП, ретельно оглянути його й визначити місце знаходження підриивника (підриивників) і провідних пристроїв;

- при огляді натягнутого дроту, додаткових відрізків детонуючого шнуру, електропроводів переконатися у відсутності додаткових вибухових пристроїв, що можуть бути встановлені з метою ускладнити знешкодження СВП.

При знешкодженні СВП, що керується по радіо, необхідно:

1. При наявності первинних ознак радіокерованого СВП: антена приймача, джерело живлення, проводи керування застосовуються спеціальні радіотехнічні засоби, що дозволяють знайти всередині обстежуваного предмета електронний пристрій і визначити його параметри (робочі частоти).

2. Після встановлення діапазону частот, що приймаються радіокерованим СВП (радіосигналів), з метою запобігання спрацьовування пристрою під час подальшої роботи з ним, необхідно застосовувати спеціальні радіотехнічні пристрої придушення радіосигналів.

3. У залежності від місця розташування радіокерованого СВП використовуються наступні способи:

- застосування спеціального радіотехнічного пристрою придушення радіосигналів на відповідних частотах роботи приймача радіокерованого СВП;
- екранування предмета за допомогою металізованої тканини, металевого кожуха, металеві сітки.

4. Варто мати на увазі, що при використанні блокатора радіосигналів, створюються перешкоди не тільки в радіоканалі радіокерованого СВП, а й в інших мережах радіоелектронних пристроїв.

5. Знешкодження радіокерованого СВП може проводитися в наступній послідовності:

- блокування (придушення) радіосигналів керування виконавчого механізму вибухового пристрою;
- переведення вибухового пристрою (підричника) у безпечне положення;
- відділення виконавчого механізму від капсуля-детонатора й заряду ВР.

6. При неможливості виконання перерахованих вище вимог радіокеровані СВП знищуються на місці з дотриманням заходів безпеки.

Безпечним способом вилучення СВП є:

- дистанційна подача спеціального контейнера до вибухового пристрою;
- дистанційне укладення вибухового пристрою до контейнера;
- дистанційне транспортування контейнера до спеціального автомобіля;
- дистанційне укладення контейнера з СВП на спеціальний автомобіль для транспортування.

Після кожної операції з переміщення СВП необхідно витримати паузу не менше 5 хвилин. При цьому візуально та акустично стежити за станом СВП, у разі підозри на можливість вибуху – відійти на безпечну відстань.

У разі неможливості вилучити та транспортувати СВП з місця виявлення, зменшення факторів дії вибуху на будівлі, споруди та інші об'єкти при підриві СВП досягається захисними спорудами: *засипанням СВП ґрунтом, споруджуванням захисних валів за допомогою мішків з піском (ґрунтом)*. У разі знаходження СВП на поверхні землі, дію ударної хвилі та зменшення радіусу розльоту осколкових елементів, можливо здійснити засипання СВП купою ґрунту.

Мішки з піском (ґрунтом) розташовують таким чином, щоб СВП знаходився всередині конструкції. Цей метод є найбільш важким і займає багато часу на підготовчий етап. Міцність та ефективність конструкції залежить від кількості мішків з піском (ґрунтом) у ряді та висоти споруди. Одним із недоліків є повна відсутність захисту від дії осколкових елементів у вертикальному напрямку.

Захисні вали з мішків, заповнених піском (грунтом), можуть виконуватися: коловим методом обкладання (коли необхідно захистити всі навкруги будинки та споруди); не коловим (коли необхідно зберегти будинки та споруди на окремих напрямках, або неможливість виконання колового методу у зв'язку з місцем знаходження підозрілого об'єкту).

Для зменшення вражаючих факторів вибуху СВП, що обкладені мішками з піском, необхідно додатково засипати ґрунтом.

Локалізація СВП за допомогою земляних колодязів може застосовуватися у випадках, коли немає будь-яких спеціальних засобів локалізації, а також у місцях, де можна зробити земляні колодязі (шахти). Цей метод займає значний час на підготовчий етап до проведення робіт щодо локалізації вибухового пристрою. Перед виявленням СВП робиться колодязь (шахта) та за допомогою кішки з мотузкою, вибуховий пристрій стягується у підготовлений колодязь.

У подальшому проводяться роботи щодо знищення СВП методом його засипання ґрунтом та підризу в колодязі.

Також ефективним методом локалізації СВП є *штучні та природні водойми*. Щільність води не дозволяє розповсюдженню розльоту осколкових елементів та значно знижує дію ударної хвилі. Однак перед тим, як затягнути СВП за допомогою "кішки" у водойму, необхідно закріпити на ньому заряд ВР, за допомогою якого він буде знищений. Одним з недоліків зазначеного методу є значний вплив дії вибуху на фауну природних водойм.

Локалізувати ВП можна також за допомогою резервуарів, які заповнюються водою. Об'єм резервуара повинен перевищувати об'єм СВП та заряду ВР в 50 разів.

Для локалізації СВП (за попередніми підрахунками малої потужності) застосовується спеціальне обладнання (виготовлене на підприємствах з використанням спеціальних захисних матеріалів), яке утримує значну кількість осколкових елементів під час вибуху. До них відносяться:

- *бомбове покривало* зменшує розліт осколкових елементів та ефект вибуху, якщо це не є вибуховим пристроєм великої потужності;

- *вибухозахисний контейнер «ВЗК-1»*. Дані контейнери виготовляються з автомобільних шин різного діаметру. Чим більші шини, тим більше вони здатні витримувати вибух. Переваги цього контейнеру полягають в тому, що ним можна накривати СВП, виключаючи можливість контакту з ним та зрушування його з місця;

- локалізація за допомогою *бомбового контейнера*. Дані контейнери витримують вибух більшого заряду вибухового пристрою, ніж бомбові покривала, але єдиний їх недолік полягає в тому, що підозрілий предмет необхідно укласти всередину даного контейнера дистанційно за допомогою маніпулятора і вибухозахисного костюма.

Безпечне знищення вибухонебезпечних предметів залежить від суворого дотримання заходів, які забезпечують безпеку особового складу, що безпосередньо проводить знищення СВП, сторонніх осіб, населення, а також

споруд, що розташовані поблизу місця знищення. Ця безпека визначається відстанню, на яку поширюються вражаючі фактори вибуху при знищенні вибухонебезпечних предметів, що виявляються в розльоті осколків вибухонебезпечних предметів та в дії ударної повітряної хвилі й у сейсмічній дії вибуху.

Саморобні вибухові пристрої знищуються *підривом зарядів*. Форма, тип, спосіб установки й маса зарядів залежить від конструктивних особливостей і загальної кількості СВП, що підривається.

Форма підривного заряду визначається конструктивними особливостями СВП, що знищуються, й умовами проведення підривних робіт (можуть бути: зосереджені; подовжені; фігурні; кумулятивні).

Знищення СВП проводиться наступними типами зарядів:

- накладними зарядами;
- неконтактними зарядами.

При знищенні СВП накладні заряди встановлюються на об'єкт, що знищується, або збоку нього, торкаючись корпусу в місці розташування заряду ВР об'єкта (бойової частини) з використанням електричного способу підриву з використанням електродетонаторів, саперного дрота та підривної машини. При знищенні СВП неконтактними зарядами, вони розташовуються на відстані не більше 5 см від корпусу вибухового пристрою, при цьому місця установки вибираються так само, як і при використанні накладних зарядів, але величина заряду повинна бути збільшена в 1,5 рази.

Спосіб розташування кумулятивного заряду для знищення СВП обирається відповідно до конструкції, що знищується, та інструкції із застосування заряду.

Саморобні вибухові пристрої з підривачами невідомої конструкції, знищуються підривом одиночних зарядів ВР, що розташовуються поруч з основним зарядом СВП, електричним способом підривання (при електричному способі підривання повинні використовуватися підривні машинки, для підвищення надійності підриву дозволяється використовувати для ініціювання того самого заряду два послідовно з'єднаних електродетонатори).

Після підриву осколки й усі інші фрагменти, а також дошки зі слідами ушкоджень ретельно збираються, сортуються й упаковуються окремо або групами за приналежністю до однієї деталі в чисті герметичні контейнери, ємкості, пакети.

Коли СВП вдається знешкодити безпосередньо на місці виявлення або після його транспортування в безпечне місце, конструктивні елементи СВП, ВР (підричник, джерела живлення, годинниковий механізм і т.п.) кожний окремо упаковуються в контейнери (коробки, посуд, мішки й ін.) і направляються на дослідження з дотриманням правил транспортування небезпечних вантажів.

4. Загальні вимоги безпеки при пошуку та знешкодженні саморобних вибухових пристроїв і проведенні попередніх вибухотехнічних досліджень

Для проведення попередніх вибухотехнічних досліджень та спеціальних вибухотехнічних робіт призначається два вибухотехніки.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ приступати до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт без проведення евакуації людей на безпечну відстань.

Мінімальна безпечна відстань від ймовірного вибухового пристрою в будові – 50 м, на відкритій місцевості – 100 м. При виконанні спеціальних вибухотехнічних робіт остаточну безпечну відстань визначає інспектор-вибухотехнік.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ проведення попередніх вибухотехнічних досліджень і спеціальних вибухотехнічних робіт без засобів захисту.

Розрядження вибухових пристроїв здійснюється контактними і дистанційними методами. Перевага надається дистанційним методам розрядження.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ допуск до робіт з вибухонебезпечними об'єктами осіб, які не пройшли перевірку знань з охорони праці.

На підривних майданчиках можливе обладнання спеціальних екрануючих вибухозахисних споруд, які будуються за відповідною проектною документацією. У цьому випадку безпечна відстань зменшується у 1,5 рази, але не менше 50 м від місця вибуху.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ здійснювати практичні експерименти з вибуховими пристроями, у яких передбачені оптичні, світлові, акустичні, електромагнітні датчики цілі з приведенням зазначених датчиків у дію.

У ході практичних експериментів **ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ** проводити випробування промислових та саморобних ручних гранат “киданням з руки”, підрив у вибухових камерах промислових і СВП осколкової спрямованої дії та кумулятивних зарядів.

До місця вибуху або до вибухового пристрою, що не вибухнув, дозволяється підходити одному інспектору-вибухотехніку не раніше, ніж через 15 хвилин після приведення (спроби приведення) його в дію.

Знищення пристроїв, що не вибухнули, шляхом підриву проводиться способом дистанційного встановлення додаткового заряду вибухової речовини біля пристрою.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ встановлювати додаткові заряди безпосередньо на пристрої. Потужність додаткового заряду вибухової речовини визначається з розрахунку передачі детонації від нього до пристрою.

Рентгенографування та фотографування вибухонебезпечних об'єктів

Для визначення внутрішньої конструкції вибухового пристрою проводиться його рентгенографування в трьох проекціях.

Для виключення можливості вибуху вибухонебезпечного об'єкту з датчиком цілі, що реагує на іонізуюче випромінювання, рентгенівське обладнання вмикається дистанційним способом.

Підходити до вибухового пристрою, який був під дією рентгенівського випромінювання, дозволяється через 15 хвилин після просвічування. Після кожного просвічування візуально з'ясовується стан об'єктів.

Рентгенографування повинно виконуватись з дотриманням заходів безпеки, що виключає можливість опромінення спеціалістів і оточуючих.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ здійснювати фотографування та освітлення вибухових пристроїв і підривачів, що містять датчики цілі світлового, інфрачервоного, електромагнітного та іншого дистанційного способів дії, якщо вони не приведені в безпечний стан.

При здійсненні фотографування вибухових матеріалів особою, яка не має права проведення вибухотехнічних досліджень, обов'язкова присутність спеціалістів-вибухотехніків під час знімального процесу.

Для недопущення небезпечного перегріву вибухових матеріалів, підсвічення при підготовці та в ході фотозйомки необхідно здійснювати з мінімальною кількістю часу та з урахуванням властивостей вибухових речовин.

Демонтаж вибухонебезпечних об'єктів

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ демонтаж вибухонебезпечних об'єктів за відсутності спеціального інструменту, устаткування, необхідних засобів індивідуального або колективного захисту від вибуху.

Перед виконанням робіт з демонтажу вибухонебезпечних об'єктів складається план послідовних дій та операцій, визначаються необхідні для цього прилади, інструмент, засоби захисту, про що доповідається для узгодження керівнику підрозділу.

Прийоми, методи і послідовність демонтажу, способи застосування приладів, інструменту, засобів захисту узгоджуються між інспекторами-вибухотехніками.

Конкретні операції з демонтажу вибухонебезпечних об'єктів, необхідний інструмент, устаткування обираються заздалегідь, виходячи з конструктивних особливостей об'єкта.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ виконувати демонтаж промислових та саморобних засобів підриву (капсулів-детонаторів, електродетонаторів, електрозапалювачів, підривачів, запалів). Їх внутрішня будова визначається за допомогою рентгенівського обладнання, а спорядження – хімічним дослідженням після їх знищення чи приведення в дію за передбаченою нормативною документацією технологією.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ під час демонтажу піротехнічних виробів (реактивних сигнальних патронів, сигнальних патронів, фальшфейерів, піротехнічних сигналів, побутових та концертних піротехнічних засобів

тощо) впливати на пускові вузли (теркові, електрозапальні).

Під час демонтажу вибухонебезпечних об'єктів, які містять елемент-трасер або запалювач, **ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ** впливати інструментами на них та на місця їх розміщення.

Зусилля тиску при фіксації вибухонебезпечних об'єктів у процесі демонтажу повинно бути оптимальним, тобто таким, що не допускає його випадкового випадання та стиснення стінок або корпусу.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ розпилювати, свердлити корпус вибухонебезпечних об'єктів у місцях можливого розташування засобів підриву або високочутливих до механічного впливу вибухових речовин.

Організація експертного огляду об'єктів на наявність саморобних вибухових пристроїв.

Перед початком експертного огляду об'єктів на наявність вибухових пристроїв за фактами повідомлень про загрозу вибуху вивчаються особливості ландшафту місцевості, конструкцій будівель, споруд та транспорту.

Експертний огляд об'єктів на наявність вибухових пристроїв здійснюється зовнішнім оглядом, за демаскуючими ознаками, у першу чергу, в місцях найбільш вірогідного їх встановлення з використанням відповідного обладнання та службових собак.

Спеціальні вибухотехнічні роботи припиняються за 15 хвилин до відомого часу вибуху і відновлюються через 30 хв після нього. На період припинення спеціальних робіт всі повинні залишити місце події і знаходитись на безпечній відстані.

Заходи безпеки під час розрядження вибухових пристроїв і речовин.

Розрядження вибухових пристроїв відомої конструкції проводиться шляхом відокремлення від заряду вибухової речовини засобів підриву, демонтажу вогневих, механічних, електричних, хімічних чи комбінованих бойових ланцюгів.

Перед відокремленням засобу підриву вживаються заходи до нейтралізації механізму приведення їх в дію дії чи датчика цілі.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ розрядження контактним способом вибухових пристроїв невідомої конструкції та з підозрою на наявність елементів невилучаємості.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ вибивати, сколювати, виплавляти вибухові речовини з корпусів вибухових пристроїв.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ вилучати з вибухових пристроїв детонатори та підривачи з явними ознаками іржи та деформації.

Транспортування саморобних вибухових пристроїв і речовин.

Транспортування нерозряджених вибухових пристроїв до вибухозахисних контейнерів проводиться за допомогою спеціальних засобів,

що виключають безпосередній контакт вибухотехніка з вибухонебезпечним об'єктом.

Після кожної операції по переміщенню нерозрядженого вибухового пристрою допускається витримування паузи біля 5 хв.

Маршрут транспортування вибухонебезпечних об'єктів до підривного майданчика вибирається поза межами густо забудованих житлових районів.

Швидкість руху автомобіля з вибухонебезпечними об'єктами обирається залежно від стану дороги та не повинна перевищувати:

- по дорогах з твердим покриттям – 40 км/год;
- по ґрунтових дорогах – 20 км/год.

Заходи безпеки під час знищення вибухових пристроїв і речовин.

Для знищення вибухових пристроїв і речовин, крім порохів і піротехнічних сумішей, використовується електричний спосіб підриву.

При електричному способі підриву обов'язково перевіряються на електропровідність засоби підриву та електричні дроти.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ застосовувати засоби підриву, які мають механічні пошкодження та ознаки корозії.

Під час перевірки засобів підриву вживаються заходи щодо запобігання травмування та загибелі вибухотехніків при виникненні несанкціонованому вибуху.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ знищення вибухових пристроїв і речовин електричним способом ближче 200 м до електричних станцій, високовольтних ліній електропостачання, стаціонарних телевізійних і радіостанцій та в умовах грози.

Під час приєднання засобу підриву до електричних дротів і перевірки бойових ланцюгів джерела живлення (підривна машинка тощо) повинні знаходитись у вибухотехніка, який здійснює ці дії.

При використанні двох і більше електродетонаторів обов'язково здійснюється їх підбір за опором.

При використанні п'яти і більше електродетонаторів обов'язково проводиться розрахунок потужності джерел живлення на спроможність до вибуху.

Знищення вибухових пристроїв і речовин у переважної більшості випадків повинно проводитись на підривних майданчиках.

Підривні майданчики обладнуються на відстані 1,5 км від будівель та 1 км від проїзних шляхів, ліній електропостачання і підземних магістралей.

Навколо підривного майданчика розташовуються попереджувальні знаки про вибухонебезпечність.

Безпечні відстані під час знищення на відкритій місцевості складають для:

- артилерійських боєприпасів:
 - 76 - 87 мм – 500 м;
 - 87 - 105 мм – 700 м;

105 - 200 мм	– 1000 м;
200 і понад	– 1500 м;
- інженерних боєприпасів:	
протитанкові міни фугасної дії	– 150 м;
протитанкові міни спрямованої дії	– 700 м;
протипіхотні міни фугасної дії	– 100 м;
протипіхотні міни осколкової кругової дії	– 300 м;
протипіхотні міни осколкової спрямованої дії	– 1000 м;
- ручних гранат наступальних	– 50 м;
- ручних гранат оборонних	– 200 м;
- ручних гранат кумулятивних	– 350 м.

Безпечні відстані на відкритій місцевості під час знищення саморобних вибухових пристроїв складають:

- у пластмасових, дерев'яних та інших неміцних оболонках при заряді масою:

до 50 г у тротиловому еквіваленті	– 100 м
від 50 г до 150 г у тротиловому еквіваленті	– 150 м
від 150 г до 250 г у тротиловому еквіваленті	– 200 м
від 250 г до 1000 г у тротиловому еквіваленті	– 300 м

- у металевій оболонці при заряді масою:

до 50 г у тротиловому еквіваленті	– 200 м
від 50 г до 150 г у тротиловому еквіваленті	– 300 м
від 150 г до 250 г у тротиловому еквіваленті	– 400 м
від 250 г до 350 г у тротиловому еквіваленті	– 600 м
від 350 г до 500 г у тротиловому еквіваленті	– 700 м
від 500 г до 2000 г у тротиловому еквіваленті	– 1000 м
понад 2000 г у тротиловому еквіваленті	– 1500 м

- осколкової спрямованої дії при заряді масою:

до 50 г у тротиловому еквіваленті	– 400 м
від 50 г до 150 г у тротиловому еквіваленті	– 500 м
від 150 г до 250 г у тротиловому еквіваленті	– 700 м
від 250 г до 350 г у тротиловому еквіваленті	– 900 м
від 350 г до 500 г у тротиловому еквіваленті	– 1000 м
від 500 г до 1000 г у тротиловому еквіваленті	– 1500 м

Примітка: при знищенні вибухового пристрою накладним зарядом безпечна відстань визначається в залежності від сумарної маси заряду вибухового пристрою та додаткового заряду.

Знищення порохів, вогнепроводних шнурів та піротехнічних сумішей проводиться методами спалювання у відповідності з вимогами нормативних актів з охорони праці та державних стандартів України на вироби.

5. Дії вибухотехніків після закінчення робіт та при аварійних ситуаціях

Залишки вибухових речовин, вибухові та піротехнічні речовини, вироби, що їх містять, після закінчення робіт здаються відповідальним за їх зберігання особам.

Інструмент та частина приладів, які контактували з вибуховими речовинами під час проведення досліджень та вибухових робіт, промиваються ацетоном і водою та протираються ганчіркою, промоченою в етиловому спирті.

Робочі місця прибираються та протираються вологою, а потім сухою ганчіркою.

Вату, ганчірки та інший витратний матеріал, які контактували з вибуховими матеріалами, виносяться з лабораторії та спалюються у спеціально обладнаному місці.

Не допускається змивання в раковину вибухових та піротехнічних речовин.

Спеціальний одяг знімається, витрушується на повітрі та розвішується у шафі для робочого одягу.

Після закінчення роботи проводиться комплекс гігієнічних заходів.

Типовими аварійними ситуаціями, які можуть виникнути при проведенні вибухотехнічних досліджень і спеціальних вибухотехнічних робіт є:

- виявлення несправності обладнання або приладів;
- випадки вибуху та його наслідки;
- виникнення пожежі.

У разі виявлення несправності обладнання, приладів, інструментів необхідно припинити роботи та сповістити керівника підрозділу. Продовження робіт дозволяється після усунення несправностей.

У разі вибуху необхідно:

- припинити роботи,
- негайно евакуювати наявні у вибухотехнічній лабораторії вибухові матеріали;
- сповістити керівника підрозділу;
- за потреби викликати швидку медичну допомогу, інші рятувальні служби;
- надати першу долікарську допомогу потерпілим.

У разі виникнення пожежі необхідно:

- припинити роботи;
- негайно евакуювати наявні у вибухотехнічній лабораторії вибухові матеріали;
- викликати пожежну охорону;
- сповістити керівника підрозділу;

– вжити заходів щодо локалізації та припинення пожежі наявними засобами пожежогасіння.

При неможливості евакуації вибухових матеріалів - сповістити про це керівника підрозділу для здійснення евакуації людей. Одразу після прибуття спеціалістів пожежної охорони сповістити їх про наявні в зоні пожежі або поблизу вибухові матеріали та місця їх розташування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бульба Т. М. Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бульба Тарас Миколайович. – К., 2009. – 181 с.
2. Буханченко О. А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Буханченко Олександр Анатолійович. – К., 2010. – 183 с.
3. Зубаревський С. М. Керівництво з гуманітарного розмінування / Зубаревський С. М., Складанівський О. Л., Прибатень І. В. – Кам'янець-Подільський : Військовий інженерний інститут Подільського державного аграрно-технічного університету, 2005. – 272 с.
4. Іщенко А. В. Засоби і методи виявлення вибухових речовин та пристроїв у боротьбі з тероризмом : навч.-практ. посіб. / А. В. Іщенко, М. В. Кобець. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 146 с.
5. Кобець М. В. Боротьба з проявами тероризму, що пов'язані з використанням вибухових речовин : навч.-метод. посібник / М. В. Кобець, В. Г. Хахановський / [заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва]. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 72 с.
6. Кофанов А. В. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Ю. П. Приходько : метод. рек. – К. : УкрДГРІ, 2013. – 36 с.
7. Крючков А. А. Организация перевозок опасных грузов различными видами транспорта / А. А. Крючков, Н. М. Жаворонков. – М. : Недра, 1968. – 344 с.
8. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г. В., Пащенко В. І., Биков В. І. та ін.]. – К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с.
9. Назначение и организация производства судебных экспертиз для установления факта контактного (механического) взаимодействия различного рода объектов / [под ред. В. А. Пучкова]. – М. : ВНИИСЭ., 1985. – 54 с.
10. Огляд місць подій за фактами вибухів : метод. рек. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2003. – 60 с.
11. Пам'ятка про вибухонебезпеку / Вибухотехнічна лабораторія Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. – К., 2015. – 16 с.
12. Пащенко В. І. Виявлення та розрядження радіокерованих саморобних вибухових пристроїв і проведення вибухотехнічних експертиз спеціалістами-вибухотехніками / Пащенко В. І., Фатєєв В. М., Борисов В. С. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 1998. – 36 с.
13. Пащенко В. І. Методики з напрямку пошуку та знешкодження вибухонебезпечних предметів / В. І. Пащенко, С. В. Нестеров. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2003. – 29 с.

14. Пашенко В. И. Использование специальных знаний при расследовании преступлений, совершенных с применением взрывных устройств : учебно-практ. пособие / В. И. Пашенко, В. В. Гудков. – К. : ГНИЭКЦ МВД Украины, 2003. – 116 с.

15. Першочергові дії працівників Національної поліції у разі виявлення ознак підготовки або вчинення терористичного акту [Текст] : метод. рек. / [О. М. Стрільців, В. І. Василичук, В. Л. Костюк та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. – 2016. – 52 с.

16. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 09.07.2014 № 653. – 32 с.

17. Руководство по подрывным работам. – М. : Военное издательство Министерства обороны СССР, 1969. – 263 с.

18. Свистунов О. Я. Пошук вибухових пристроїв і речовин на місцевості : Методичні рекомендації / О. Я. Свистунов, Р. Л. Хомко – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2004. – 14 с.

19. Снетков В. А. Особенности исследования некоторых объектов традиционной криминалистической экспертизы : Учебное пособие / Снетков В. А. – М. : МВД РФ, 1994. – 53 с.

20. Сорокина Г. И. Экспертное исследование непродетонировавших микроколичеств взрывчатых веществ, внедренных в асфальт / Г. И. Сорокина, В. Н. Агинский // Экспертная практика. – 1983. – № 20. – С. 48.

Володимир Васильович ЮСУПОВ
Юрій Павлович ПРИХОДЬКО
Ярослав Володимирович ФУРМАН
Костянтин Юрійович БОБРИК

**ПОШУК ТА ЗНЕШКОДЖЕННЯ
САМОРОБНИХ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ**

Методичні рекомендації

Підписано до друку 18.10.2017 р
Формат 60×841/8. Ум.-друк. арк. 12,19
Тираж 300 прим. Зам. № 406

Видавництво УкрДГРІ
Р. с. серія ДК № 182 від 18.09.2000 р.
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78а

Адреса редакції та п/п: інформаційно-видавничий відділ УкрДГРІ
04114, м. Київ-114, вул. Автозаводська, 78а
тел.: 206-35-18; тел./факс: 432-35-22
E-mail: mru@ukrdgri.gov.ua